

АНОТАЦІЯ

Федорук О. М. Формування фахової компетентності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу у професійній підготовці. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». – Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне 2020 рік.

Дисертація є комплексним дослідженням актуальної психолого-педагогічної проблеми формування фахової компетентності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу у професійній підготовці, результати вирішення якої складають сучасну як теоретичну, так і прикладну основу упровадження сучасної знаннево-компетентнісної парадигми у вищу освіту, у змісті якої професійна підготовка майбутніх фахівців розглядається невід'ємною складовою всього освітнього процесу вищої школи, що орієнтується на ефективне формування їхньої фахової компетентності.

На основі аналізу теорії і практики професійної підготовки майбутніх документознавців у ЗВО актуалізовано понятійно-категоріальний апарат дослідження, уточнено сутнісні характеристики провідних понять: «документ», «документообіг», «електронний документ», «електронний документообіг», «компетенція», «компетентність» та «компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх документознавців».

Дано власне трактування поняттю «фахова компетентність майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу», сутність якого розглядається як інтегральна характеристика професійних і особистісних якостей, сформованих фахових компетенцій, зокрема засвоєних фахових знань, вироблених умінь та навичок ефективно працювати в спеціалізованому інформаційно-технологічному середовищі документознавства за умови застосування інформаційно-комп'ютерних

технологій для отримання, систематизації, аналізу, узагальнення та передачі професійно значущої інформації.

У процесі організації і проведення констатувального етапу експериментальної роботи визначено й схарактеризовано провідні фахові компетенції: інформаційно-технологічну, інформаційно-організаційну та інформаційно-діяльнісну, критерії перевірки ефективності їх формування (когнітивно-пізнавальний, оцінно-рефлексивний, професійно-діяльнісний), показників та трьох рівнів (низького, середнього, достатнього) сформованості досліджуваного феномена.

Констатувальний етап дослідження здійснювався на базі шести закладів вищої освіти України упродовж 2018–2020 років. До експериментальної роботи було залучено 256 майбутніх документознавців (ЕГ – 130 респондентів, контрольна – 126 респондентів).

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту дав змогу встановити переважно низький і середній та лише частково достатній рівень сформованості провідних фахових компетенцій як структурних складових фахової компетентності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу у професійній підготовці як у контрольних, так і в експериментальних групах. Встановлено, що переважній частині (68,4%) респондентів контрольної і експериментальної групи притаманним є іррелевантний тип освітніх потреб і мотивації щодо здобуття професійних знань, набуття відповідних умінь і навичок їх застосування на практиці. Однак, сформованість готовності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу до здобуття професійних знань в обох групах респондентів знаходиться більше на низькому (65,9%), ніж на достатньому (лише 33,2%) рівнях.

Визначено й обґрунтовано сутність педагогічних умов формування фахової компетентності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу у професійній підготовці. Так, у межах реалізації першої педагогічної умови – розроблення комплексу заходів, спрямованих на

особистісне формування і розвиток знаннєвої компоненти майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу у процесі реалізації процесуальних доміант (компетенції, компетентність, компетентнісний підхід) було розроблено практикум «Інноваційні практичні завдання з формування фахової компетентності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу», що забезпечило ефективне формування інформаційно-технологічної, інформаційно-організаційної та інформаційно-діяльнїсної компетенції як складових їхньої фахової компетентності.

У межах другої педагогічної умови доведено, що організація як традиційної, так і інноваційної аудиторної й позааудиторної самостійної освітньої діяльності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу у процесі професійної підготовки є провідною доміантою в ефективному формуванні їхньої фахової компетентності.

Визначено й схарактеризовано:

- ефективні форми організації традиційної аудиторної (лекції, лабораторно-практичні, семінарські заняття, колоквиуми, навчальна екскурсія, практика: навчальна (ознайомча), комп'ютерна, діловодна, виробнича, курсові, кваліфікаційні роботи, творчі проєкти тощо) й позааудиторної (факультативи, гуртки, конференції, творчі освітні проєкти, тренінги, «Перевернуте навчання» (Flipped learning), електронне навчання: e-learning, m-learning, u-learning, f-learning, blended-learning, віртуальні аудиторії, Веб-квести, Блоги, Блог-квести, пошуково-аналітична й науково-дослідна робота та ін);

- ефективні традиційні методи (словесні, наочні; репродуктивні, продуктивні, творчі) та інноваційні (кейс-технології, проведення відео конференцій, «круглих столів», «мозковий штурм», дебати, фокус-групи, ділові і рольові ігри, case-study: аналіз конкретних навчально-практичних ситуацій тощо).

- ефективні традиційні засоби: друковані – підручники, посібники, довідники, енциклопедії, конспекти лекцій тощо; наочні – схеми, графіки,

таблиці, малюнки, фотоматеріали, макети, картки тощо); технічні – аудіовізуальні, мультимедійні дошки, мультимедійні проектори, обчислювальна техніка, рідкокристалічні та плазмові панелі, комп'ютери); інноваційні засоби: цифрові технології, Інтернет, електронні курси та хмарні технології.

Доведено ефективність у формуванні досліджуваного феномена низки провідних підходів до організації традиційної й інноваційної аудиторної й позааудиторної самостійної освітньої діяльності: системного, компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного.

У межах третьої педагогічної умови доведено, що формування професійно-ціннісних орієнтацій щодо здобуття якісної професійної освіти майбутніми документознавцями в галузі електронного документообігу є екстраполяцією єдності їхньої емоційної і навчально-пізнавальної діяльності і вибудовується в певній ієрархічній послідовності: ставлення до професійних знань, освітніх потреб, інтересів і мотивів їх здобуття – емоції і переживання – сформовані ціннісні орієнтації – ідеї та ідеали – сформовані переконання – вибудовані у відповідності до власних професійно-ціннісних орієнтацій вчинки, поведінка та діяльність.

У межах четвертої педагогічної умови формування фахової компетентності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу (К-профілю) у процесі професійної підготовки здійснюється ефективно за умови єдності різних видів діяльності – ділових ігор із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та форм дуальної освіти, з урахуванням компетентнісної парадигми сучасної вищої освіти.

Емпіричні дані, отримані за результатами формувального етапу експерименту, свідчать про те, що відсоток майбутніх документознавців з проявами достатнього та середнього рівнів сформованості фахової компетентності за показниками її структурних складових (рівнів сформованості інформаційно-технологічної, інформаційно-організаційної і інформаційно-діяльнісної компетенцій) склав 73,1% (зростання на 9,9%) для

контрольної групи та 83,3% для експериментальної групи (зростання на 20,5%). Рівень сформованості готовності до професійної діяльності та її позитивної самооцінки склали в експериментальній групі 55,4% (приріст 23,4%), а в контрольній – 39,3% (приріст лише 6,5%). Отже, ця відмінність обумовлена експериментальними, а не випадковими факторами.

Запровадження елементів дуальної освіти, як підтвердили результати дослідження, є однією з перспективних сучасних форм професійної підготовки майбутніх документознавців у закладах вищої освіти. Доведено, що завдяки запровадженню дуальної освіти удвічі швидше і якісніше, порівняно з теоретичним навчанням в аудиторії, в ЕГ у порівнянні з КГ, відбувається формування фахової компетентності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу у професійній підготовці.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що результати дисертаційної роботи можуть бути використані в системі професійної підготовки майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності в закладах вищої освіти, у системі післядипломної педагогічної освіти, у самоосвітній діяльності майбутніх фахівців.

Таким чином, аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи на основі математичної обробки здобутих статистичних даних дає змогу стверджувати, що запровадження теоретично обґрунтованих й експериментально апробованих педагогічних умов формування фахової компетентності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу у професійній підготовці забезпечило суттєву позитивну динаміку формування досліджуваного феномена. За цих умов для майбутніх документознавців, які входили до експериментальної групи, характерним є збільшення у два рази достатнього рівня сформованості усіх показників, що досліджувалися, у порівнянні з респондентами з контрольної групи, й ця відмінність, за нашим переконанням, є статистично значущою.

Ключові слова: фахові компетенції, фахова компетентність, компетентнісний підхід, професійна підготовка, майбутні документознавці в галузі електронного документообігу, заклади вищої освіти.

ABSTRACT

Fedoruk O. M. Formation of professional competence for future document specialists in the field of electronic document management system in the vocational training. Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a doctoral degree (PhD) in specialty 011 “Educational, Pedagogical sciences”. Rivne State University for the Humanities, Rivne 2020.

The thesis is a complex study of the topical psychological and pedagogical problem on the formation of professional competence for future document specialists in the field of electronic document management system in vocational training, the results of which form a modern theoretical and applied basis for the implementation of the modern knowledge-competency paradigm in higher education. In the content of it the vocational training of future specialists is considered as an integral part of the entire educational process of higher education, which focuses on the effective formation of professional competence for future document specialists.

Based on the analysis of the theory and practice of vocational training of future document specialists in higher education institutions (HEI) the conceptual and categorical apparatus of the study was updated, the essential characteristics of such key concepts like “document”, “document management system”, “electronic document”, “electronic document management system”, “competence”, and “competency-based approach in the vocational training of future document specialists” were clarified.

The author’s interpretation of the concept “professional competence for future document specialist in the field of electronic document management system” is presented. the essence of which is considered as an integral characteristic of professional and personal qualities and formed professional

competencies, in particular, the acquired professional knowledge, developed skills and abilities to work effectively in a specialized information technological environment of document science, provided that information and computer technologies are used to obtain, systematize, analyze, summarize and transmit professionally significant information.

In the process of organizing and conducting the ascertaining stage of the experimental work, the key professional competencies were identified and characterized: information-technological, information-organizational and information-activity, as well as criteria for checking the effectiveness of their formation (cognitive-knowing, evaluation-reflexive, professional-activity), indicators and three levels (low, medium, sufficient) of the formation of the studied phenomenon.

The ascertaining stage of the study was organized on the basis of six higher education institutions of Ukraine during 2018–2020. 256 future document specialists were involved in the experimental work (EG – 130 respondents, CG – 126 respondents).

Analysis of the results of the ascertaining stage of the experiment made it possible to establish a predominantly low and medium level and only partially sufficient level of formed key professional competencies as structural components of the vocational competence of future document specialists in the field of electronic document management system in vocational training in control group as well as in experimental one.

It has been established that the irrelevant type of educational needs and motivation for obtaining professional knowledge, the acquisition of relevant skills and their use in practice is inherent for the majority of the respondents (68,4%) in the control and experimental group.

However, the formed readiness of future document specialists in the field of electronic document management system to acquire professional knowledge in both groups of respondents turned to be more at a low level (65,9%) than at a sufficient (only 33,2%) one.

The essence of pedagogical conditions for formation of professional competence for future document specialists in the field of electronic document management system in vocational training was determined and substantiated.

So, regarding to the implementation of the first pedagogical condition – the development of a set of measures aimed at the personal formation and development of the knowledge component for future document specialists in the field of electronic document management system in the process of implementing of processual dominants (competencies, competence, competency-based approach) – a practicum “Innovative practical tasks for the formation of professional competence for future document specialists in the field of electronic document management system” has been developed; it ensured the effective formation of information technological, information-organizational and information-activity competences as components of their vocational competence.

Regarding to the second pedagogical condition it was proved that the organization of traditional activities as well as innovative classroom activities and extracurricular independent educational activities of future document specialists in the field of electronic document management system in the process of vocational training is the key dominant in the effective formation of their vocational competence.

It was identified and characterized:

- effective forms of organization of traditional class activities (lectures, laboratory and practical classes, seminars, colloquiums, training excursion, different kinds of practice: educational (introductory), computer, clerical practice, internship, term papers, qualification works, creative projects, etc.) and extracurricular activities (electives, clubs, conferences, creative educational projects, trainings, “Flipped learning”, electronic learning: e-learning, m-learning, u-learning, f-learning, blended-learning, virtual audiences, Web-quests, Blogs , Blog-quests, search-analytical and research work, etc.);

- effective traditional methods (verbal, visual; reproductive, productive, creative) and innovative (case technologies, video conferencing, round tables,

brainstorming, debates, focus groups, business and role-playing games, case-study: analysis of specific educational and practical situations, etc.);

- effective traditional means: printed means – textbooks, manuals, reference books, encyclopedias, lecture notes, etc.; visual means – diagrams, graphs, tables, figures, photographs, mock-ups, maps, etc.); technical means – audiovisual, multimedia boards, multimedia projectors, computers, liquid crystal and plasma panels, computers); innovative tools: digital technologies, the Internet, electronic courses and cloud technologies.

The effectiveness in the formation of the studied phenomenon of a number of key approaches to the organization of traditional and innovative classroom activities and extracurricular independent educational activities has been proved: systemic, competency-based, personality-oriented and active.

Regarding to the third pedagogical condition it was proved that the formation of professional-value orientations regarding the getting of high-quality professional education by future document specialists in the field of electronic document management system is being formed an extrapolation of the unity of their emotional and educational-cognitive activity and is formed in a certain hierarchical sequence: attitude to professional knowledge, educational needs, interests and motives for their receipt – emotions and experiences – formed value orientations – ideas and ideals – formed beliefs – formed in accordance with their own professional and value orientations actions, behavior and activities.

Regarding to the fourth pedagogical condition the formation of professional competence for future document specialists in the field of electronic document management system (K-profile) in the process of vocational training can be carried out effectively under the unity of various types of activities – business games using information and communication technologies and forms of dual education, taking into account the competence paradigm of modern higher education.

The empirical data obtained from the results of the formative stage of the experiment indicate that the percentage of future document specialists with manifestations of a sufficient and medium level of formation of professional

competence according to its structural components (levels of formed information technological, information-organizational and information-activity competencies) is 73,1% (an increase is till 9,9%) for the control group and 83,3% (an increase is till 20,5%) for the experimental group. The level of formed readiness for professional activities and its positive self-esteem in the experimental group is 55,4% (an increase is till 23,4%), and in the control group – 39,3% (an increase is only till 6,5%). Thus, this difference is due to experimental rather than random factors.

The implementation of the elements of dual education, as it was confirmed by the results of the study, is one of the perspective modern forms of vocational training for future document specialists in higher education institutions.

It was proved that due to the implementation of dual education, compared with theoretical training in the classroom, the formation of professional competence of future document specialists in the field of electronic document management system in vocational training in EG it takes place twice faster and better than in CG.

The practical significance of the study results is in the following: the results of the thesis can be used in the system of vocational training of future specialists in document management system and information activities in higher education institutions, in the system of postgraduate teacher education, in the self-educational activities of future specialists.

Thus, the analysis of the results of the experimental work based on the mathematical processing of the obtained statistical data suggests that the implementation of theoretically substantiated and experimentally tested pedagogical conditions for the formation of professional competence for future document specialists in the field of electronic document circulation in vocational training provided a significant positive dynamics in the formation of the phenomenon under study.

Taking into consideration all mentioned above, future document specialists of the experimental group are characterized by a doubling of the sufficient level of

formed all studied indicators, compared with the respondents of the control group. This difference, in our opinion, is statistically significant.

Key words: professional competencies, professional competence, competency-based approach, vocational training, future document specialist in the field of electronic document management system, institutions of higher education.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Федорук О. М. Електронна система документообігу у вищому навчальному закладі: до постановки проблеми. *Науковий вісник*: зб. наук. пр. Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2015. Вип. 766. С. 189–194.

2. Федорук О. М. Професійна підготовка документознавця в інформаційному середовищі як об'єкт педагогічного дослідження. *Інноватика у вихованні*: зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2016. Вип. 3. С. 303–308.

3. Федорук О. М. Використання інформаційних технологій в освітній сфері ВНЗ: прикладні аспекти. *Інноватика у вихованні*: зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2016. Вип. 4. С. 350–356.

4. Федорук О. М. Використання інформаційних технологій у професійній підготовці документознавця. *Інноватика у вихованні*: зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2017. Вип. 5. С. 272–278.

5. Федорук О. М. Специфіка професійної підготовки документознавця в умовах інформаційного середовища. *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. Вип. LXXVI. Том 3. С. 88–91.

Статті у наукових виданнях інших держав

6. Федорук О. М. Основні підходи до розуміння понять і термінів у сфері електронного документообігу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2019. VII (82), Issue: 202. С. 14–17.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Федорук О. М. Стан професійної документознавчої освіти у ВНЗ: проблеми і перспективи. *Особистість, суспільство, політика*: матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Люблін, 20-21 черв. 2016). Люблін, 2016. С. 77–80.

8. Федорук О. М. Професійна компетентність майбутніх документознавців. *Психологія та педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття*: матеріали наук.-практ. конференції (м. Харків, 8-9 груд. 2017). Харків, 2017. С. 78–81.

9. Федорук О. М. Формування документознавця як фахівця. *Суспільні дисципліни як засіб формування цивілізаційної компетентності здобувачів освіти*: матеріали Всеук. наук.-практ. конференції (м. Рівне, 27-28 квіт. 2018). Рівне, 2018. С. 208–212.

10. Федорук О. М. Електронний документообіг як інновація менеджменту в Новій українській школі. *Роль особистості у реформуванні української школи: від досвіду до інновацій (до 75-річчя з дня народження Т. Д. Дем'янюк)*: матеріали Регіональна науково-практична конференції (м. Рівне, 14 трав. 2019). Рівне, 2019. С. 123–131.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дослідження

11. Федорук О. М. Формування професійної компетентності документознавця з використання систем електронного документообігу: аналіз головних проблем. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С. 391–394.

12. Федорук О. М. Електронний документообіг як ефективна умова організації роботи викладача та студента у ВНЗ. *Інноватика у вихованні*: зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2015. Вип. 2. С. 282–287.

13. Федорук О. М. Формування професійної компетентності документознавця в галузі електронного документообігу у ВНЗ. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*: зб. наук. пр. Київ: Педагогічна думка, 2015. Вип. 2. С. 228–236.